

Results: The analysis of Ukrainian literary sources of XVI–XVII centuries shows that many borrowings were affected by adaptation to a language-recipient and developed new relations through semantic or/and formal derivation. This process reveals itself distinctly in creation of new formal-semantic units with borrowed lexemes.

Key words: dynamic, semantic derivation, formal derivation, specific lexeme, borrowing, nominative resource of language, creation model, polysemy, metonymy, metaphor, semantic core, abstract meaning.

Vitae

Svitlana Grytsenko, Dr. Scs. in Philology (Dr. habil.), Associate Professor of the Department of General Linguistics, Classical Philology and Neo-Hellenic Studies. *Research interests:* General Linguistics, Language Philosophy, History of Linguistics, Cultural Linguistics, Ukrainian language.

Correspondence: ap730518@gmail.com

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛАХ

ЛЮДМИЛА НАУМЕНКО, ЯНА БІЛИК (м. Київ)

УДК 378:811

ORCID: 0000-0002-4325-1673

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ГРАМАТИКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ

Re gramatica et principum.

Граматичні підвладні навіть імператори.

У статті розглядається поняття когнітивного підходу у його застосуванні у лінгводидактиці і розроблення на його засадах системи вправ для навчання учнів старших класів граматичної теми Active / Passive voice в англійській мові.

Ключові слова: когнітивний підхід, лінгводидактика, Active / Passive voice.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У світлі концепції реформування середньої освіти в Україні (Zakon Ukrainy «Pro Osvitu»; Navchalni Programy 5–9 Classes; Nova Ukrainaska Shkola) постає завдання трансформування навчального процесу в пізнавально-інтерактивну діяльність, спрямовану на інтелектуальний розвиток та пізнавальні здібності учня. Серйозною проблемою є напрацювання новітніх підходів, технологій, методів та методик навчання, які б сприяли вирішенню цього завдання. Серед таких підходів когнітивно орієнтований підхід визначаємо як один з перспективних напрямків сучасної лінгводидактики. Як зауважує р. Мельник, згідно з когнітивним підходом, вивчення іноземної мови є свідомим процесом, який відбувається за допомогою певних навчальних стратегій, тобто спеціальних прийомів з інформацією, які сприяють її кращому розумінню, засвоєнню та запам'ятовуванню (Melnyk, 2017: 56). Отже, навчання англійської граматики на засадах

когнітивного підходу і напрацювання з цією метою системи відповідних вправ вважаємо одним з пріоритетних в сучасній методиці викладання англійської мови, що і визначає актуальність цієї публікації.

Короткий огляд останніх публікацій. Появу когнітивного напрямку в дослідженні граматики пов'язують з іменем американського вченого Рональда Ленекера, який починаючи з 1976 р., розробляє теорію *просторової граматики* (space grammar), згодом *когнітивної граматики*, теоретичні принципи та положення якої відображені у двотомній праці *Foundations of Cognitive Grammar* (Langacker, 1987; 1991). Згідно з когнітивною теорією р. Ленекера, основна причина виникнення граматичних структур – когнітивні процеси; морфологію і синтаксис не слід розглядати окремо, а лише як єдиний континуум знаків і символів; заснована на умові істинності формальна семантика не здатна адекватно описувати значення мовних виразів.

Когнітивну теорію навчання з залученням механізмів роботи пам'яті розробляє у своїх працях Дж. Андерсон. Згідно з цією теорією, навички (зокрема і мовні) формуються у певній послідовності: спочатку на когнітивному етапі увага учнів зосереджується на інформації, що міститься в робочій пам'яті, потім їхня діяльність спрямовується на вирішення мовних завдань, згодом на асоціативному етапі виправляються помилки і консолідується знання (знання і навички набувають процедурного характеру), нарешті на автономному етапі мовні дії досягають автоматизму. На цьому етапі також накопичуються когнітивні ресурси для подальшого вирішення проблем і осмислення понять (Anderson, 2001).

Когнітивні студії в лінгвістиці, психології та методиці послужили поштовхом до напрацювання науково-методичних принципів навчання іноземної мови, зокрема її граматики. Останніми роками з'явилася низка публікацій, присвячених розробленню принципів та методів когнітивно орієнтованого навчання іноземних мов учнів різного віку (Avilkina; Babinskaia 2003; Barsuk; Sitnov 2005; Vovk 2012, 2013), когнітивного орієнтованого вивчення спеціальної лексики (Bodnar 2014; Melnyk 2014, 2017; Naumenko 2018; Cognitive 2008; Wood 2010), викладанню синтаксису іноземної мови у закладах середньої і вищої освіти України та за кордоном на засадах когнітивного підходу (Borysova 2016; Dyka 2016; Bielak 2013; Drozd 2011; Kermer 2016; Taylor 2002) та ін., які визначають когнітивний метод як один з основоположних у лінгводидактиці.

Узагальнюючи наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та лінгвометодики, визначаємо основні положення, на яких ґрунтується когнітивно орієнтоване навчання іноземної мови:

1) Семантична структура будь-якої мови не є універсальною, тому що значною мірою залежить від специфіки самої мови, спирається на конвенційну образність і корелює зі знанням, об'єктивованим в конкретній мові;

2) Лексикон і грамика, які є сховищами «конвенційної образності», етноспецифічні, так само, як і значення;

3) Аналіз мовної інформації, що надходить до адресата в процесі комунікації, здійснюється і під час сприйняття, і під час поро-

дження мовлення; її обробка включає: аналіз слів та граматичних одиниць (форм, структур, синтаксичних моделей); аналіз мовного твору (дискурсу, тексту та ін.); мовні структури, що підлягають когнітивній обробці, впливають на сприйняття світу свідомістю людини;

4. Під час організації процесу когнітивно орієнтованого навчання необхідно виходити з того, що когнітивно-комунікативна компетентність формується й вдосконалюється в мовній свідомості, що забезпечує механізми породження та сприйняття мовлення, і пов'язана з когнітивною свідомістю (зберігання мови в пам'яті та позамовної інформації про світ, яка допомагає орієнтуватися в навколишньому середовищі). Синхронізація цього процесу відбувається завдяки свідомості, знаковій системі мови, правилам і закономірностям функціонування мовних одиниць в мовленні, тексті, дискурсі;

5. Головним критерієм для когнітивно орієнтованого навчання є формування і поглиблення знань, необхідних для свідомого оволодіння структурно-системними і функціонально-семантичними аспектами мовних одиниць, а також опанування правилами їх вживання у висловлюваннях і текстах;

6. При формуванні та удосконаленні когнітивних навичок й умінь необхідно враховувати поетапність становлення в (мовній та когнітивній) свідомості учнів нової (іншомовної) вербально-асоціативної мережі;

7. Методична система когнітивно орієнтованого навчання повинна формувати в учнів іншомовну картину світу, адже мовленнєва діяльність розгортається в певному культурному середовищі, відбитому в системі мови;

8. У процесі когнітивно орієнтованого навчання мовні одиниці необхідно розглядати і в плані змісту, і в плані форми (вираження), і в плані функції як продукту мовно-мисленнєвої діяльності учня (Avilkina; Babinskaia 2003; Barsuk; Sitnov 2005; Vovk 2012).

Не зважаючи на постійно зростаючий інтерес лінгводидактів до процесу навчання як свідомої, осмисленої діяльності учнів з активним залученням до нього таких складових, як когніція, пам'ять, увага, мислення, інтелект, до кінця не з'ясованим залишається питання про кореляцію між логічними операціями мислення та системою лінгвістичних вправ, спрямованих на опанування іншомовної граматики.

Мета статті полягає у вивченні передумов застосування когнітивного підходу у навчанні учнів старшої школи, встановленні кореляції між логічними операціями мислення і типами синтаксичних вправ для опанування учнями іншомовної граматики.

Методи дослідження. Застосування когнітивного підходу у викладанні іншомовної граматики у старшій школі спирається на принцип навчання, орієнтований на учня як сформовану мовну особистість у комплексі його психофізичних, інтелектуальних та індивідуальних характеристик, мотиваційних настанов та інтенцій і як такий, що вимагає індивідуального підходу до кожного суб'єкта навчання. Серед навчальних методів застосовуємо, у першу чергу, когнітивний та функціональний підходи. Когнітивний підхід полягає в апелюванні до інтелектуальних здібностей учня, залученні таких форм свідомості, як когніція, пам'ять, увага, мислення, інтелект, та розвиток інтелектуально-когнітивного потенціалу суб'єкта в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Функціональний підхід передбачає тренування граматичних навичок не відокремлено, а у їх тематичному зв'язку з лексикою. Це означає, що граматичні навички мають органічно поєднуватися з лексичними навичками, тобто при навчанні правилам побудови речення потрібно звертати увагу на його зміст та тематику мовлення або тексту (Токар). Крім того, для реального спілкування, окрім мовної граматики, носій мови повинен засвоїти і «ситуативну граматику», тобто здатність розуміти мову і послуговуватися нею не тільки у відповідності до граматичних правил, а і в залежності від мети спілкування, ситуації мовлення, характеру стосунків між мовцем і адресатом та від інших ситуативних факторів, знання яких у сукупності з мовними знаннями складають комунікативну компетентність носія мови.

Виклад основного матеріалу. Когнітивний підхід, який отримав в англомовній лінгводидактиці назви *Whole Language Content Approach*, *Cognitive Approach*, *Cognitive Academic Language Approach*, спрямований на активізацію таких ментальних механізмів людини, як когніція (розуміння та усвідомлення), пам'ять, увага, мислення, інтелект. Поняття когніції одночасно позначають двома лат. словами: *cognitio* – «пізнання» та *cognotatio* – «мислення, міркування». Отже, це поняття

включає в себе і процес пізнання, і психічні (ментальні) процеси сприйняття, типологізації, категоризації та ін., які слугують для переробки інформації, усвідомлення й оцінки індивідом довкілля і самого себе.

Відповідно до вікової періодизації, розвиток особистості учнів старших класів у віці 15–17 років визначають як старший шкільний вік або рання юність (Vydra 2011; Kutishenko 2010; Pavelkiv 2011; Shaffer 2013). У цьому віці в учнів виникає прагнення до самореалізації, пошуку життєвих орієнтирів, формування життєвої мети, визначення професії та свого місця в суспільстві, обумовлені психофізіологічним розвитком особистості. Такі трансформації позначаються і на особистих якостях учнів, таких як: самокритичність, самостійність, принциповість, іноді нетерпимість та максималізм. Самоусвідомлення та соціалізація підвищують інтерес до навчання, впливають на мотивацію, що призводить до вибіркової предметів та концентрації на тому матеріалі, який вважається корисним і потрібним для подальшого застосування.

Важко перебільшити значення роботи пам'яті в навчальному процесі, зокрема вивченні іноземної мови. Когнітивна психологія визначає пам'ять як «здатність живої системи фіксувати факт взаємодії з середовищем (зовнішнім або внутрішнім), зберігати результат цієї взаємодії у формі досвіду й використовувати його у поведінці» (*Cognitivnaya Psikhologiya*, 2002: 79). Пам'ять щонайтісніше пов'язана з процесом переробки інформації в свідомості індивіда і має такі стадії, як: *запам'ятовування (кодування), зберігання, пригадування (відтворення) та забування*. У навчальному процесі зазвичай задіяні два типи пам'яті – короткочасна (оперативна / робоча) та довготривала. Етапи навчальної діяльності у формі завдань, настанов учителя утримуються в короткочасній пам'яті; лексико-синтаксичні структури, правила оперування ними, знання мови в цілому – у довготривалій пам'яті.

У когнітивному підході до навчання граматики іноземної мови особливої значущості набуває такий параметр, як «осмисленість навчального матеріалу», який визначає результативність запам'ятовування. На зберігання інформації в свідомості впливають фактори тривалості та продуктивності. Останній фактор співвідноситься з відчуттям мови й запам'ято-

вуванням лексико-синтаксичних структур, які мають фонематичну схожість у рідній мові.

Упізнавання та пригадування – це ментальний процес, який відбувається між засвоєнням та відтворенням інформації в пам'яті людини і має безпосередню або відтерміновану форми. Йому також притаманний феномен *ремінісценції* – відтермінованого мимовільного пригадування. Важливу роль у відтворенні відіграє контекст: літера швидше сприймається у слові, значення слова легше виокремлюється в реченні, смисл речення однозначно розпізнається в тексті (Cognitivnaya Psikhologiya, 2002: 150). Точність і швидкість упізнавання залежить від матеріалу (знайомий, осмислений): знайомий матеріал упізнається точніше, осмислений – швидше. Помилки у відтворенні призводять до контамінації (плутанина) та конфабуляції (домислення).

Забування напряду пов'язане з запам'ятовуванням і корелює з таким поняттям, як «спонтанна динаміка сліду», тобто результатом роботи мнемічної системи мозку, яка працює асоціативним способом. На забування впливає модальність засвоєного матеріалу (образного, вербального тощо), його осмисленість і звичність. У навчальному процесі беруться до уваги ті фактори, що впливають на запам'ятовування і відповідно забування, а саме: число ментальних повторів, від яких залежать знаковість мовної одиниці, її подібність до інших знайомих одиниць; обсяг мовної категорії (краще запам'ятовуються категорії з незначною кількістю елементів, напр., категорії числа або відмінка); організація матеріалу та глибина його переробки відповідно до поточних і стратегічних завдань; інтенція на запам'ятовування і володіння його стратегіями (довільне – мимовільне).

У ранньому юнацькому віці пам'ять зазнає значних трансформацій і характеризується зростанням довільності та продуктивності логічного запам'ятовування. Відбувається спеціалізація пам'яті, пов'язана з провідними інтересами та намірами старшокласників. Удосконалюються і способи запам'ятовування шляхом свідомого використання раціональних прийомів (розподіл на смислові одиниці, групування, порівняння), самоконтролю та врахування особливостей власної пам'яті (Osoblyvosti Zapamiatovuvannia).

Пізнавальна діяльність учня багато в чому залежить від такої властивості свідомості, як

увага. В. Вундт визначає увагу як чіткий стан свідомості, у якому відбувається найбільш виразне сприйняття дійсності (Vundt, 1992). Увага – це ще й стан зосередженості (концентрації) на одному предметі. Інтенсивність і концентрація уваги збільшуються з досягненням юнацького віку. Разом з тим увага старших школярів стає більш вибірковою й істотно залежить від їхніх уподобань, через що вони часто скаржаться на неуважність та труднощі зосередитися на одному предметі. Д. Хемілтон вважає, що невміння зосереджуватися і відволікатися є однією з головних причин поганої успішності у ранній юності (Social Cognition, 2005).

Мислення – це інтегральна властивість свідомості, у якій беруть участь усі інші психічні процеси: когніція, пам'ять, увага та н..; діяльність мозку, у якому реалізується інтелект. С. Л. Рубінштейн ще у 1946 р. визначав мислення як опосередковане й узагальнене пізнання об'єктивної реальності (Rubinshtein, 2002). Теоретичне мислення в юності досягає піку свого розвитку, що провокує молодих людей до теоретизування, побудови проєктів і планів. Якщо підлітка цікавить суть того чи іншого явища, то старші школярі прагнуть порівняти різні погляди на те чи інше питання і скласти власну думку. Наслідком розвитку гіпотетико-дедуктивного мислення є здатність до пізнання, що передбачає міркування, формулювання гіпотез та побудову планів. Юнаки вже мислять логічно і здатні до самоаналізу. Вони з більшою легкістю, ніж підлітки, розмірковують на морально-етичні, філософські, суспільно-політичні та інші абстрактні теми. На цьому етапі старшокласники вже засвоюють науковий поняттєвий апарат, оволодівають основами дослідницької діяльності – формулюванням гіпотез, плануванням контролем, прогнозуванням оцінкою (Podoliak) і навчаються користуватися ним в процесі вирішення різних завдань.

Розвиток абстрактно-логічного мислення в юнацькому віці зумовлює появу не тільки нових інтелектуальних якостей, а й відповідної у них потреби. Усе частіше юнаки і юнки починають вести суперечки на абстрактні теми, як напр., будова всесвіту, світова економіка, глобальне потепління та н.. Ще одна особливість розвитку мислення у старшокласників виявляється у здатності аналізувати абстрактні ідеї, шукати помилки і логічні протиріччя в

абстрактних судженнях. Старші школярі починають розмірковувати про ідеали та майбутнє, набувають більш глибокого й узагальненого погляду на світ, у них формується світогляд та здатність до рефлексії (Podoliak).

Одночасно триває інтелектуалізація інших пізнавальних процесів. Одним з основних чинників, які сприяють засвоєнню нових знань, є інтелект та здібності учнів. Інтелект як сукупність розумових здібностей і рівень розумового розвитку пов'язаний з функціонуванням складних багаторівневих психічних структур, якість і організація яких визначають дієвість вирішення широкого кола завдань (Vekker, 1998; Ratanova, 2004) та ін. Як зауважують дослідники, в період ранньої юності учні досягають значного рівня розвитку пізнавальних здібностей. Якщо у підлітковому віці проблемним є визначення абстрактних понять, то у старшому шкільному віці ця проблема нівелюється. Крім того, у цьому віці спостерігається висока здатність до розумових операцій порівняння та узагальнення, уміння користуватися раціональними прийомами запам'ятовування, формується індивідуальний стиль мислення (Osoblyvosti Zapamiatovuvannia).

Ж. Піаже стверджує, що якісний розвиток інтелекту відбувається на початку юності (у 15 років) і завершується етапом вирішення проблем (Piaget, 1966). Експериментальні дослідження, у яких оцінювалася ефективність логічного мислення, здатність до арифметичного підрахунку, робота пам'яті, просторове сприйняття предметів тощо, спростовують гіпотезу Ж. Піаже, доводячи, що пік розвитку психічних процесів людини припадає на 18-19 років (Vydra, 2011; Kutishenko 2010; Pavelkiv, 2011).

Процес мислення, у якому не останню роль відіграє інтелект, визначається низкою логічних операцій: порівняння, ототожнення, поділ / диз'юнкція, об'єднання / кон'юнкція, аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення, класи-

фікація, типологізація, категоризація, концептуалізація, формулювання понять, суджень, умовиводів та ін.

Для свідомого вивчення граматики учнями старших класів застосовуємо когнітивно орієнтовані вправи, які корелюють з такими логічними операціями мислення: вибір з кількох можливих, трансформація, групування, логічне мислення, формулювання дефініцій, мовна гра.

У старшій школі, де відбувається систематизація граматичного матеріалу та консолідація раніше отриманих знань і навичок, підбір та укладання когнітивно орієнтованих вправ з граматики англійської мови повинні також враховувати тематику ситуативного спілкування, пропоновану діючою *Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів* (Programa). Теоретично вчитель може укласти граматичні завдання у межах однієї або різних теми програми залежно від типу граматичного явища. Першою граматичною темою в 11 класі, згідно з програмою, пропонується повторення видо-часових форм англійського дієслова. Цей граматичний матеріал корелює з особистісною тематикою, яка містить теми про себе, свою сім'ю та друзів. У цьому контексті когнітивно орієнтовані граматичні вправи логічно вписуються у вивчення відповідних навчальних тем. Пропонуємо доповнити граматичний матеріал з підручника (Karp'yuk, 2011) низкою когнітивно орієнтованих вправ, до яких відносимо: вправи на множинний вибір (multiple choice), трансформацію (перебудова речення за іншою синтаксичною моделлю), порівняння та групування граматичних форм (за певним типом або ознакою), логічне мислення (підстанова потрібної граматичної форми, складання половинок речень), формулювання дефініцій (надання визначень певних граматичних форм), мовну гру (вирішення пазлів і кросвордів). Приклади когнітивно орієнтованих вправ наводимо нижче.

I. Exercises on multiple choice.

Exercise 1. Choose the correct tense form.

1. The day before yesterday we (invited) to the restaurant by Tom Jenkins.	6. The problem (study) for three years, but they haven't got any results.
A <i>are invited</i>	A <i>has been studied</i>
B <i>were invited</i>	B <i>has being studied</i>
C <i>invite</i>	C <i>was studied</i>

2. Look! The bridge (repair). A <i>is being repaired</i> B <i>is been repaired</i> C <i>has being repaired</i>	7. The letter and the parcel (post) tomorrow. A <i>will be post</i> B <i>will have been posted</i> C <i>will be posted</i>
3. Dad phoned us and asked if our luggage (already/ pack). A <i>was already being packed</i> B <i>had already been packed</i> C <i>was packed</i>	8. The doctor said that Tommy's leg (X-rayed) the following day. A <i>will be X-rayed</i> B <i>would be X-rayed</i> C <i>will have been X-rayed</i>
4. Margaret (know) to be a very industrious person. A <i>has been known</i> B <i>is known</i> C <i>is been known</i>	9. This book (republish) by the end of September. A <i>would be republished</i> B <i>will have been republished</i> C <i>will been republished</i>
5. In Greece the Olympic Games (hold) once in four years. A <i>were held</i> B <i>are being held</i> C <i>are held</i>	10. What a pity, John won't come. He (tell) about the meeting beforehand. A <i>should have been told</i> B <i>should be told</i> C <i>should been told</i>

II. Exercises on transformation.

Exercise 2. Rewrite the following sentences in the passive voice.

Model: *Jack has shown me his new car.*

The new car has been shown to me by Jack.

1. Lisa has sent Tim an invitation.
2. Her mother has given Molly a new dress.
3. Fiona has been cooking this tasty dish.
4. Simon has organized this party.
5. A dog has been chasing its master.

Exercise 3. Transform the following questions into the passive voice.

Model: *Has anybody read the article?*

Has the article been read by anybody?

1. Have you invited Mary?
2. Has she written any Christmas card?
3. Has Mike done the report already?
4. Have they done their shopping?
5. Has Ben repaired the door before he left for work?

Exercise 4. Transform the following sentences: active to passive or passive to active:

Active	Passive
A They make VW cars in Germany.	VW cars ... in Germany.
B They ... rice in China.	Rice is grown in China.
C Bell invented the telephone in 1876.	The telephone ... by bell in 1876.
D Thieves ... two pictures from the museum last night.	Two pictures were stolen from the museum last night.
E They have built three new factory this year.	Three new factories ... this year.
F They ...the picture for \$ 3,000.	The picture has been sold for \$3,000.
G The factory will produce 10,000 cars a year.	10,000 cars ... next year.
H ... they...many cars last year?	Were many cars made last year?
I Bell didn't invent the television.	The television ... by Bell.

III. Exercises on comparing and grouping.

Exercise 5. Compare two sentences in each line, group them according to their syntactic pattern (Active voice and Passive voice).

1. Jane Silver is painting a picture. Ann Taylor is having her portrait painted.

2. Ruth is filling her car with petrol. Ruth is having her car filled with petrol.

3. Sandra is having her hair done. Sandra is doing her hair.

4. Tom is repairing the TV. Tom is having the TV repaired.

5. Ann is making her dress at the dressmaker's. Ann is having her dress made at the dressmaker's.

IV. Exercises on logical thinking.

Exercise 6. Match two parts of sentences.

1. A great deal of meaning is	A. in a variety of ways.
2. Our planet is wrapped	B. by Beatles.
3. Waste materials are disposed of	C. by a few well-chosen words.
4. 'A Hard Day's Night' was written	D. not fully appreciated.
5. Sometimes our efforts are	E. in a mass of gasses.

V. Exercises on formulation of definitions.

Exercise 7. Study the dictionary definitions of the passive voice, choose the most appropriate one, formulate your own definition.

In passive voice

a) the subject undergoes the action of the verb. (Google)

b) the subject of the sentence is acted on by the verb. (Dictionary.com)

c) the subject receives the action of the verb. (Cambridge Dictionary)

d) the subject of the sentence denotes the recipient of the action (the patient) rather than the performer (the agent). (Wikipedia)

VI. Exercises on language games.

Exercise 8. Sentence Search. Connect the words with horizontal and vertical lines to form sentences. The group (or pair) of students who performs it first is a winner.

The	view	was	dined	Many	The	field
He	was	given	by	goals	can	trip
The	robber	another	the	fog.	be	was
Justice	was	chance.	the	park.	achieved	planned
has	last	seen	near	The	through	in
been	done.	been	sold	song	tenacity.	advance
Many	tickets	have	for	was	The	city
The	world	record	the	sung	well.	was
this	broken	was	big	game	by	flooded
year.	It	has	been	done.	heavy	rain.

Висновки та перспективи дослідження.

У результаті аналізу методичної та психологічної літератури можна зробити висновок про достатній інтелектуальний розвиток учнів старшої школи (обсяг пам'яті, концентрація уваги, вербально-логічне мислення), який дозволяє опанувати великі і складні блоки наукового знання, обмінюватися ним в процесі комунікації й застосовувати в практичній діяльності. Старшокласники вже в змозі здійснювати такі мисленнєві операції, як порівняння, класифікація, узагальнення, аналіз, синтез, категоризація понять, умовивід та ін., що полегшує запровадження в навчальний процес когнітивно орієнтованих вправ і завдань. Розроблена нами система вправ з англійської граматики (тема: Active and Passive voice) враховує як інтелектуальної здібності старших школярів, так і їхній природний інтерес та схильність до теоретичних узагальнень, аналізу і критичного мислення. Це дало підстави долучити до нашої системи граматичні вправи на множинний вибір (multiple choice), трансформацію (пере-

будова речення за іншою синтаксичною моделлю), порівняння та групування граматичних форм (за певним типом або ознакою), логічне мислення (підстановка потрібної граматичної форми, складання половинок речень), формулювання дефініцій (надання визначень певних граматичних форм) та мовну гру (вирішення пазлів і кросвордів). Ми також враховували тематику ситуативного спілкування, пропонувану діючою Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, що посприяло кращому засвоєнню й активізації програмного лексичного матеріалу. Поєднання лексики, граматики та введення елемента гри значно активізувало роботу старшокласників, як засвідчили уроки англійської мови, проведені в 11-му класі 239 київської загальноосвітньої середньої школи.

У перспективі плануємо провести педагогічний експеримент з навчання граматики англійської мови на засадах когнітивного підходу у старших класах загальноосвітньої середньої школи з подальшим його аналізом, описом і напрацюванням відповідних рекомендацій.

References

- Zakon Ukrainy «Pro Osvitu» (The Law of Ukraine «About Education») №2145-VIII, 05.09.2017. Verkhovna Rada of Ukraine (UA). URL: <https://zakon.rada.gov> (Retrieved: 03.02.2019)
- Navchalni Programy z Inozemnykh Mov dlia Zagalnoosvitnykh Navchalnykh Zakladiv i Spetsializovanykh Shkil z Poglyblyenym Vuvcheniam Inozemnykh Mov. 5–9 Klasy (Educational Programmes in Foreign Languages for General Educational Establishments and Specialized Schools with Profound Study of Foreign Languages. 5-9 Classes). Nakaz MON Ukrainy №804, 07.06.2017. URL: <https://www.mon.gov.ua> (Retrieved: 03.02.2019)
- Nova Ukrainska Shkola (The New Ukrainian School). Ed. by Hryshchenko M. MON Ukraine, 2016. 134 p. Print
- Melnyk, Rita A. (2017). Zastosuvannia Kognityvnogo Pidkhodu do Formuvannia Systemy Vprav dlia Navchannia Fakhovoyi Leksyky Studentiv Nemovnykh Vyshiv (Teoretychniy Aspekt) (The Application of Cognitive Approach to Developing a System of Exercises for Teaching Special Lexis to Students of Non-language Higher Educational Establishments (Theoretical Aspect). *Ars Linguodidacticae*, 1(1-2017), 56-61. Print
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press. 540 p. Print
- Langacker, Ronald W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. Descriptive Application. Stanford: Stanford University Press. 628 p. Print
- Anderson, J. R., Budiu R., Reder L. (2001). A theory of sentence memory as part of a general memory. *Journal of Memory and Language*, №45. P. 337-367. Print
- Avilkina, Zh. N. (2009). K Voprosu o Kognitivnom Podkhode v Obuchenii Inostrannym Yazykam. *Pedagogika i Psihologiya* (To the Question of Cognitive Approach to Teaching Foreign Languages. Pedagogy and Psychology). Minsk: MDPU imia I.P.Shamiakina, №1(22). P. 108-113. Print
- Babinskaya, P. K. (2003). Kommunikativnost i Kognitivnost – Osnovnyye Kategorii Sovremennoi Metodiki Obucheniya Inostrannym Yazukam. Nepreryvnoye Obucheniye Inostrannym Yazukam (Communicativity and Cognitivism – Main Categories of Contemporary Methodology of Teaching Foreign Languages): *Metodologiya, Teoriya, Praktika* (Methodology, Theory, Practice): Mater. Dokladov Mezhdynarodnoi Nauchno-Prakticheskoi Konferetsiyi. Minsk: MGLU, 2003. Ch.1. P.3-5. Print
- Barsuk, S. L. Suchasni Pidkhody ta Pryntsyipy Navchannia Angliyskoyi Movy Studentiv Vyshchykh Navchalnykh Zakladiv (Contemporary Approaches and Principles to Teaching English to Students of Higher Educational Establishments). URL: <http://www.ps.kspu.edu> (Retrieved: 03.02.2019)
- Sitnov, Yu. A. (2005). *Kommunikativno-Kognitivnyi Podkhod k Razvitiyu Grammaticheskoi Kompetentsiyi Studentov-Lingvistov* (Communicative-Cognitive Approach to the Development of Grammatical Competence of Students-Linguists): Author's thesis abstract of Dr. Pedagogical Sciences 13.00.02 Pedagogical Sciences. Piatigorsk: PGLU, 36 p. Print
- Vovk, O. I. (2012). Cognitive Approach to Language Teaching. *European Researcher*, V(35). №11-3. p. 2056-2059. Print
- Vovk, O. I. (2013). Systema Vprav z Formuvannia Kommunikativno-Kognityvnoyi Kompetentnosti Maibutnykh Filologiv (A System of Exercises on Formation of Communicative-Cognitive Competence of Future Philologists). *Naukovi Zapysky*. Series: Pedagogy. №2, P. 139-144. Print
- Bodnar, S. V. (2014). Kognityvnyi Pidkhid do Formuvannia Leksychnoyi Kompetentnosti Studentiv Ekonomichnykh Spetsialnostei (Cognitive Approach to Formation of Lexical Competence in Students of Economic Specialties). *Nauka i Osvita*, №10. P. 34-38. Print
- Melnyk, Rita A. (2014). Kognityvnyi Pidkhid do Navchannia Spetsialnoyi Leksyky Studentiv-Ekonomistiv (Cognitive Approach to Teaching Special Lexis to Students-Economists). *Naukovyyi Chasopys NPU imeni M.P.Dragomanova*. Series 5. Pedagogichni Nauky: Realiyi ta Perspektyvy, Issue.49. P. 124-129. Print
- Naumenko, Liudmyla, Oliyynyk, O. (2018). Kognityvnyi Pidkhid u Navchanni Studentiv Angliyskoyi Terminolekxyky Predmetnoyi Galuzi «Mikroekonomika» (Cognitive Approach to Teaching Students English Terminological Lexis of the Subject Field «Microeconomics»). *Psycholinguistics*, 24(2). P. 236-253. DOI: 10.31470/2309-1797-2018-24-2-236-253 Print

Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology (2008). Eds. F.Boers, S.Lindstromberg. Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 396 p. Print

Wood, D. (2010). The Cognitive Vocabulary Approaches to Word Learning. *The English Journal*. Vol. 100. №1, Sept. P. 100-107. Print

Borysova, N. (2016). Kognityvnyi Pidkhid pry Zasvoyenni Studentamy Angliyskoyi Gramatyky (Cognitive Approach at Mastering English Grammar by Students). *Psycholinguistics*, Issue 20(2), P. 21-28. Print

Dyka, N. M., Ogar', Yu. V. (2016). Realizatsiya Kognitivno-Komunikatyvnoyi Metodyky Navchannia Syntaksysu u Profilniyi Shkoli (Realization of Cognitive Communicative Methodology of Teaching Syntax at the Specialized School). *Naukovi Zapysky Berdianskogo Derzhavnogo Pedagogichnogo Universytetu. Pedagogichni Nauky*: Collection of scientific papers. Issue 1. *Berdiansk*: FOP Tkachuk O. V., P. 65-72. Print

Bielak, J., Pawlak, M. (2013). *Applying Cognitive Grammar in the Foreign Language Classroom*. Berlin: Springer, 295 p. DOI: 10.1007/978-3-642-27455-8_5 Print

Drozdz G. (2011). Cognitive grammar tools in teaching English tenses – the case of present perfect. *Linguistica Silesiana*. №32, P. 213-228. Print

Kermer, F. (2016). *A Cognitive Grammar Approach to Teaching Tense and Aspect in L2 Context*. Cambridge: Cambridge University Publishing. Print

Taylor, J. R. (2002). *Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press. Print

Tokar, A., Liulko, M. Vazhlyvist Gramatyky Angliyskoyi Movy ta Osoblyvosti yiyi Navchannia (Importance of English Grammar and Peculiarities of its Teaching). URL: <http://www.rusnauka.com> (Retrieved: 05.02.2019)

Vydra, O. H. (2011). *Vikova ta Pedagogichna Psykhologiya* (Age and Pedagogical Psychology): Manual. Kyiv: Tsentri Uchbovoyi Literatury. Print

Kutishenko, V. P. (2010). *Vikova ta Pedagogichna Psykhologiya* (Curs lektsiy): (Age and Ped-

agogical Psychology: Lecture course): Manual. Kyiv: Tsentri Uchbovoyi Literatury, 128 p. Print

Pavelkiv, R. V. (2011). *Vikova Psykhologiya* (Age Psychology): Textbook. Kyiv: Kondor,.

Shaffer, D. R., Kipp, K. (2014). *Developmental psychology: childhood and adolescence*. Australia, Brazil, Japan etc.: Wadsworth Cengage Learning, Print

Cognitivnaya Psikhologiya. (2002). (Cognitive Psychology). Ed. by V. N. Druzhinin, D. V. Ushakov. Moscow: PER CE. Print

Osoblyvosti Zapamiatovuvannia v Ranniemu yunatskomu vitsi (Peculiarities of Remembering in Early Youth Age). Studopedia. URL: <https://www.studopedia.com.ua> (Retrieved: 08.02.2019)

Vundt ,V. (1992). *Vvedeniye v Psikhologiyu* (Introduction to Psychology). Moscow: KomKniga, Print

Social Cognition (2005). Ed. by D.L.Hamilton. N.Y.: Psychology Press.

Rubinshtein, S. L. (2002). *Osnovy Obshchei Psikhologiyi* (Fundamentals of General Psychology). Snt.Petersburg: Piter. Print

Podoliak, L. P. Psykhologiya Rannio-go Yunatstva (Psychology of Early Youth). URL: <http://www.psych.kiev.ua> (Retrieved: 08.02.2019)

Vekker, L. M. (1998). *Psikholingvistika i Realnost: Edinaya Teoriya Psikhicheskikh Protsesov* (Psycholinguistics and Reality: Single Theory of Psychic Processes). Moscow: Smysl,. Print

Ratanova, T. A., Domashenko, I. A. (2004). *Psikhologiya Obshchaya: Eksperimentalnaya Psikhologiya* (General Psychology: Experimental Psychology): Manual. Moscow: Flinta. Print

Piaget, Jean. (1966). *The Psychology of the Child*. N.Y.: Basic Books. Print

Programa dlia Zagalnoosvitnikh Navchalnykh Zakladiv. Inozemna Mova 10-11 Klasy. Riven Standartu (Programme for General Educational Establishments. Foreign Language 10–11 Classes. Standard Level) URL: <https://www.mon.gov.ua> (Retrieved: 07.02.2019)

Karp'yuk, O. D. (2011). *English*. 11 Class. Textbook. Ternopil: Aston,. Print

TEACHING ENGLISH GRAMMAR TO HIGH SCHOOL STUDENTS: COGNITIVE APPROACH

Liudmyla Naumenko

Department of Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Yana Bilyk

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: Cognitive approach to teaching foreign languages at high school proves rather effective given the level of intellectual development and interests of learners in their early youth. The approach, based on conscious learning, currently finds support in the documents on school reform being conducted in Ukraine.

Purpose: The purpose of the article is to discuss provisions of cognitive approach to teaching a foreign language at high school and establish correlation between logical operations of thinking and types of syntactic exercises in the process of learning grammar.

Discussion: Teaching grammar is a challenging task, especially if combined with the basic vocabulary taught parallelly. However, cognitively and thematically oriented exercises facilitate the learning process, making it more sensible and smoother. Cognitive grammar exercises also meet the learners' expectations and develop their intellectual abilities, deepen memory, train attention and logical thinking. Besides developing their grammatical and lexical skills, the students acquire cognitive abilities to make a choice, find out necessary answers, solve problems, etc., which can be exceptionally useful in everyday life and professional setting. The proposed grammar exercises which are classified according to their types into multiple choice, transformation, comparing, grouping, logical thinking, formulation of definitions and language games can be further completed with different variations which will add additional quest to the learners.

Results: The latest achievements of cognitive linguistics and cognitive psychology have a powerful impact on the development of new methods and approaches to language teaching. Cognitive approach to teaching foreign languages proves to be one of the most effective instruments of teaching-learning process, especially based on the knowledge of psycho-physiological development of the object of study.

Key words: cognitive approach, language pedagogy, Active / Passive voice.

Vitae

Liudmyla Naumenko, Dr.Sc., Associate Professor, Department for Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures. Areas of research interests: cognitive linguistics, discourse analysis, business English, methodology of teaching English.

Correspondence: l.naumenko@knu.ua

Yana Bilyk, MA in Education, specialization: «Ukrainian and foreign philology: theory and methodology of teaching». Areas of research interests: methodology of teaching Ukrainian and foreign languages.

Correspondence: yadikhnych@gmail.com

НАТАЛІЯ ЛУТКОВСЬКА (м. Київ)

УДК 378.091.33-0.28.23:811.111

ORCID: 0000-0002-1398-9554

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ, СФОРМОВАНОЇ НА ЗАСАДАХ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ ІМПЛІЦИТНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Статтю присвячено питанням оцінювання іншомовної комунікативної компетентності студентів економічних спеціальностей на початковому етапі навчання. Визначено критерії оцінювання рівня іншомовної комунікативної компетентності у монологічному мовленні, сформованої на засадах аудіовізуальної імпліцитної професійної орієнтації. Представлено зразки завдань зрізів комплексного контролю рівня сформованості іншомовної соціокультурної і професійно орієнтованої комунікативної компетентності у монологічному мовленні студентів економічних спеціальностей на I курсі з прикладами оцінювання мовленнєвого продукту за визначеними критеріями.

Ключові слова: аудіовізуальна імпліцитна професійна орієнтація, відеофонограма, іншомовна соціокультурна і професійно орієнтована комунікативна компетентність, критерії оцінювання, монологічне мовлення, соціокультурно й економічно марковані лексичні одиниці, студенти економічних спеціальностей.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Програма з англійської мови для професійного спілкування передбачає оволодін-

ня іноземною мовою через формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності («Програма»). У сучасній мето-